గ్రాసం

అరణ్యంలో పచ్చగా అపరాహ్ణం అయింది. నీటిమడుగు చుట్టూ లేళ్లు, నెమరేసుకుంటూ నిద్రావస్థలో ఉన్నాయి. మడుగుకి ఉత్తరంగా శౌనకాది మహామునులు ఆశ్రమ పర్ణశాలలు నిర్మించుకున్నారు. అపరాహ్ణం అవడం చేత వారంతా అగ్నికార్యాలు ముగించుకుని పర్ణశాల బయట ఉన్న పెద్ద మర్రిచెట్టు కిందికి చేరేరు. అందరికంటే వృద్ధుడూ మహామునీ కావడం వల్ల శౌనకుడు ముందుగా గడ్డిచాప మీద ఆశీనుడయ్యాడు. కొందరు ఆది మహామునులు కూడా కూర్చున్నారు. యువకులు ఆకులూ, ఆకు దోనెలూ అందరిముందూ పెట్టేరు. వడ్డించడమే తరువాయి. ఫలహారం వడ్డించ బోతుండగా, పక్షులు దూరంగా పెద్దగా కలకలారావాలు చేశాయి. శౌనకుడు కనుబొమ్మలు ముడిచి శబ్దం వచ్చిన దిశగా చూస్తూ అన్నాడు.

"ఎవరో ఆశ్రమం వేపే వస్తున్నారు. మధ్యాహ్న సమయంలో ఆశ్రమానికి వచ్చే ఆగంతులెవరో ఆయనకీ పాలుపోలేదు. అనేకమంది రాజులు తమ చేత చేయించు కోవలసిన యజ్ఞగాదులన్నీ ఇదివరకే చేయించుకున్నారు. మరి కాసేపటికి శౌనకుడు ఊహించినట్టుగానే అశ్వారూఢులైన నలుగురు వ్యక్తులు మలుపుతిరిగి ఆశ్రమ వాటిక కెదురుగా కనిపించారు. మునులను చెట్టు కింద చూడగానే వారు గుర్రాలు దిగి పాదచారులై మర్రిచెట్టు దగ్గరికి వచ్చేరు. సమీపిస్తూనే ముని బృందానికి వినమ్రంగా నమస్కరించారు. శౌనకుడు వారిని ఆశీనులుకండని ఆదేశించాడు. ముగ్గురు అగంతకులు భయభక్తులతో దూరంగా కూచుండిపోయారు. వాళ్లలో ప్రముఖుడు శౌనకుడికి ఎదురుగా కూర్చున్నాడు.

"మహామునీ, నన్ను వీరసేనుడంటారు. ఈ అరణ్యం వెలుపల ఉన్న చిన్న రాజ్యానికి నేను మంత్రిని. ఒక చిన్న సమస్య విషయంలో మీ దర్శనార్థం వచ్చేను.

ఈలోగా శౌనకుడి ఆకులో రెండు పళ్లూ, కందమూలాలు వడ్డించారు. అది మహామునులకు కొంచెం ఆకలిగా ఉండటం చేత శౌనకుడు ప్రారంభించడం కోసం ఎదురు చూస్తున్నారు.

"అలాగా, మీరు మా అతిథులు"

అలా శౌనకుడు అనగానే వీరసేనుడు బెంగగా ఆకువేపు చూశాడు. అతిథుల్ని భోజనానికి ఉండమనటం గృహస్తులకూ సన్యాసులకీ కూడా విధాయకం. వీరసేనుడు

దారిలో భిల్లగూడెంలో ఆగేడు. భిల్లులు భక్తితో సమర్పించిన రెండు మూడు ముంతల జిలుగు కల్లు పుచ్చుకున్నాడు. పులుల సంచారం గురించి వాకబు చేస్తూ కాల్చి పక్షిమాంసం నంజుతూ మరో రెండు ముంతలతో మధ్యాహ్న భోజనం ముగించాడు. కడుపు నిండుగా, హాయిగా ఉండటం చేతనైతేనేమి, ఆకులో ఉన్న ఖాద్యపదార్థాల వల్ల నైతేనేమి వీరసేనుడికి భోజనం చెయ్యాలనే ప్రేరణ కలగడం లేదు. సాధ్యమైనంత వినయంగా అన్నాడతను.

"మునీంద్రా, మేమంతా భిల్లుల యోగక్షేమాలు విచారించి వారి ఆతిథ్యం స్వీకరించి తేనె, కందమూలములను కూడా కడుపారగా సేవించితిమి."

"మంచిది" అంటూ అది మహామునులను భోజనం కానివ్వండని చెయ్యి ఊపాడు శౌనకుడు. నిశితంగా వీరసేనుడి వేపు చూస్తూ.

"మీ ప్రభువుకి యజ్ఞఫలాపేక్ష కలిగిందనుకుంటాను" అన్నాడు. వీరసేనుడు మరోసారి బెంగపడ్డాడు. "చిత్తము. కానీ వారు ప్రస్తుతం అనారోగ్యంతో ఉండటం చేత అటువంటి తలపు లేదు. నేను వచ్చిన పని మిక్కిలి ప్రాపంచికమైనది. ఆధ్యాత్మ సంబంధి కాదు.

"మంచిది"

ఇంతలో ఎవరో గోక్షీరం వీరసేనుడి ముందుంచారు. దాన్ని పుచ్చుకుంటూ తనను వేధిస్తున్న సమస్యను విన్నవించుకున్నాడు వీరసేనుడు.

"మునీంద్రా, మాది చిన్న రాజ్యం. కేవలం రక్షణ కోసం కొంత సైన్యాన్ని పోషిస్తున్నాం. పదాతిదళం కాక మాకు కొంత ఆశ్విక దళం కూడా ఉంది. ఆశ్వికుల్ని రాజుగారే పోషిస్తారు. వారికి వేతనం ధాన్యరూపంలో ఇవ్వబడుతోంది. కేవలం సేవలో ఉండటమేగాక వారిలో అనేకమంది తోచినచోట పొలాలు సాగుచేసుకుంటుంటారు. దీనివల్ల మాకు నష్టంలేదు. సమస్య అల్లా గుర్రాలకు వేయించే గడ్డి దగ్గిర మొదలైంది."

"అటులనా?"

"చిత్తం. గుర్రాలను జాగ్రత్తగా చూసుకోవడం, వాటికి సరిపడా ఆహారం ఇవ్వడం ఆశ్వికుల బాధ్యత. దీనికి కూడా నిజానికి మేము ఏర్పాటు చేశాం. కొంతమంది మోపులవారిని నియమించి, వారు ప్రతిరోజూ సాయంకాలం అశ్వశాలలకు గడ్డిచేరవేసే పద్ధతి ఏర్పాటు చేశాం. ఇందులో కూడా ఒక్కో వ్యక్తి ఇన్ని మోపులు తేవాలనే నిబంధన ఉంది. వాటికి మేమే ప్రతిఫలం ముట్టచెపుతాం. అశ్వికులు చెయ్యవలసినదల్లా మోపు సక్రమంగా తెస్తున్నారా లేదా అని చూసుకోవడం, ఎన్ని మోపులు తెస్తే అన్ని రాగిముక్కలు ఇస్తారు. వాటిని గణకులు చూసి మోపులవారి వేతనాలు ఇస్తాం. అంటే అశ్వికులు చెప్పనిదే ఒక్క పణంకూడా ఇవ్వం."

"మరి సమస్య ఏముంది?"

పద్ధతిలో సమస్య లేదు. మహామునీ, దాన్ని అమలు చెయ్యడంలోనే ఏర్పడింది. ఇటీవల నేను అశ్వశాలలు సందర్శించడం జరిగింది. అనేక అశ్వాలు చిక్కిపోయి నిర్జీవంగా కనిపించాయి. అవసరమైతే అశ్వికుల్ని అవి మోయగలవని అనిపించలేదు. అశ్వికుల్ని ప్రశ్నించాడను. సంతృప్తికరమైనసమాధానం లేదు. వైద్య నిపుణుడు ఆహారలోపం తప్ప మరే వ్యాధీ లేదని నిర్ణయించాడు. గణకులు మోపులవారు సక్రమంగానే వస్తున్నారని చేప్పేడు. కొంచెం శ్రమపడ్డా మోసాన్ని గుర్తించడానికి ఎక్కువకాలం పట్టలేదు. మోపులవారూ అశ్వికులూ కలిసి ఒక పద్ధతి ప్రకారం, కొద్దిమంది తెచ్చిన గడ్డినే అందరూ పంచుకుంటూ మేం ఇచ్చే వేతనంలో అశ్వికులకు కొంత ముట్టచెబుతున్నారు. గుర్రాలు ఆహారం లేక చిక్కిపోతున్నాయి."

శౌనకుడు ఈ మాట వినగానే కందమూలం ముక్క గొంతులో పడి, పొరబోయి, దగ్గి అన్నాడు.

"అవినీతి, అధర్మం, రాజద్రోహం, మహాపాపం"

"చిత్తం మునీంద్రా"

"ద్రోహుల్ని శిక్షించారా!"

"లేదు సరైన ఆధారం లేదు. ఇరుపక్షాల వారికీ కుదిరిన అద్భుతమైన అవగాహన వల్ల మేము ఏవీ చెయ్యలేకపోయాం. ఎంత చిన్న అధికారం చేతిలో వున్నా దాన్ని దుర్వినియోగం చెయ్యడం అధికారుల రక్తంలో ఉంది మునీంద్రా. ఈ మోసం జరగకుండా తరుణోపాయం సూచించగలరని తమని ఆశ్రయించాను."

"మంత్రివర్యా, ఆర్యావర్తంలో అధర్మానికి తావులేదు. మాకు ఒక్కటే పరిష్కారం గోచరిస్తోంది. అశ్వికులమీదా, మోపులవారి మీదా మోసం జరక్కుండా ఒక అధికారిని నియమించండి. అతడికి గ్రాసాధ్యక్షుడని నామకరణం చెయ్యండి"

"చిత్తం మునీంద్రా. మరి నాకు శలవిప్పించండి."

"వెళ్లిరండి. శుభం."

అందరూ మునులకు పాదాభివందనం చేసి గుర్రాలెక్కి వెళ్లిపోయారు. వీరసేనుడికి దారిలో మళ్లీ భిల్లుల యోగక్షేమాలు విచారించాలనిపించింది. మార్గాయాసం తెలీకుండా కడుపునిండా జీలుగుకల్లు సేవించి గూడెంనుంచి రాజధాని బయలుదేరేడు.

శౌనకుడు, ఆది మహామునులు కూడా మర్నాడే వీరసేనుణ్ని మర్చిపోయారు. ఒక ఏడాది గడిచిపోయింది. దూరప్రాంతంలో ఒకచోట శౌనకాది మహామునులు యజ్ఞం

చేయించి అక్కడే కొంతకాలం ఉండిపోయి తిరిగి వస్తూ కాకతాళీయంగా వీరసేనుడి రాజ్యం మీదుగా ఆశ్రమానికి బయలుదేరారు. వారు రాజధానిలోకి అడుగుపెట్టగానే వీరసేనుడు, రాజు సపరివారంగా ఎదురువెళ్లి పాదాభివందనం చేశారు. యోగక్షేమాలు విచారించిన తరువాత అందరూ రాజప్రాసాదానికి బయలుదేరారు. ముందు రాజు, వీరసేనుడు, సేనాని, ఇతరురులూ, వారి వెనుక మునిబృందం, వారి వెనుక మూడు వరుసలలో పరిచారకులూ, దారిపోడగునా ప్రజల నమస్కారాలు స్వీకరిస్తూ శౌనకుడు, తమ వెనుక పరిచారకులు నాలుగుపెద్ద కుక్కల్ని మెడలో తాడువేసి కొంచెం బలవంతంగా నడిపిస్తుండటం గమనించాడు.

"వీరసేనా ఇంత పెద్ద శునకములను ఇత:పూర్వం మేము ఎన్నడూ చూడలేదు."

"చిత్తం మునీంద్రా, అంత శునకములు ఇప్పుడునూ లేవు. మీరు చూచుచున్నవి అశ్వములు."

సంధ్యాసమయం. ఉద్యానవనంలో శౌనకుడు ఆయన ఎదురుగా నీరసించిపోయిన వీరసేనుడు కూచున్నారు. ఆది మహామునులు దూరంగా చెట్ల కింద విశ్రమించారు.

"వీరసేనా, ఆ శున...అశ్వముల గురించి..."వీరసేనుడు రెండుపచ్చగడ్డి పరకలు తెంపి వాటివేపు తాత్వికంగా చూస్తూ అన్నాడు.

"మునీంద్రా అవధరింపుడు. మీ ఆదేశానుసారంరాజధానికి తిరిగి వచ్చి మీ సూచన రాజుగారికి విన్నవించాను. సేనాపతి పిలిపించి వారితో చర్చించిన తరువాత ఒక గ్రాసాధ్యక్షుణ్ని నియమించాను. అధ్యక్షుడు ఆత్మీయుడైతే ఉచితంగా ఉంటుంది. సేనాని సలహానుసరించి అతని భార్య సోదరుణ్ణి గ్రాసాధ్యక్షుడుగా నియమించాం."

"మంచిది"

పరాధ్యాన్నంగా నోట్లో పెట్టుకొన్న గడ్డిపరకని చేత్తో తీస్తూ వీరసేనుడు చెప్తున్నాడు

"ఒక మాసం తరువాత అధ్యక్షులవారు నా దగ్గరికి వచ్చేరు. మోపులవారి మీద రహస్య సమాచారం సేకరించడానికి మరో నలుగురు ఉద్యోగులను, వారిని పర్యవేక్షించడానికి ఒక ఉపాధ్యక్షుడ్ని నియమించాలని సూచించారు. వారి వేతనములు నిర్ణయించి అంగీకరించారు. ఈ ఉద్యోగుల నమ్మకం విధేయత బాగా ఉన్నవాళ్లయితే మంచిదనే ఉద్దేశంతో అధ్యక్షులవారు ఆత్మీయంగా తెలిసినవారినే నియమించడం జరిగింది. ఇలా కొన్ని మాసములు గడిచినవి. కారణాంతరాల వల్ల గుర్రములు శుష్కించే కనిపించాయి"

"కానీ వీరసేనా"

"చిత్తము"

"మీరు మధ్యలో గడ్డి చప్పరించుచున్నారు."

వీరసేనుడు నోట్లో గడ్డి పరకలను విషాదంగా ఉమ్మి అన్నాడు.

"క్షంతవ్యుణ్ణి. అది చాలా కీలకమైన సమావేశం. గ్రాసాధ్యక్షుడు తన నివేదికలో పరిపాలనా సంస్కరణలు పూర్తిగా జరగకపోవడం వల్లనే గుర్రాలకూ గడ్డికీ మధ్య అంతరాయం ఏర్పడుతోందని స్పష్టం చేశారు. గ్రామోద్యోగులు కూడా వారి నివేదికలలో అధ్యక్షుల వారితో అంగీకరించారు. సమావేశం ముగిసేలోగా నే ఆలోచించి గుర్రాలకు గడ్డి సమకూర్చే మోపులవారిని తొలగించాను."

"కారణం?"

"నేను నా ఉద్యోగుల ద్వారా కొంత సమాచారం సేకరించాను. అధ్యక్షులవారూ, ఉద్యోగులు, ఉపాధ్యక్షులవారూ, మోపులవారు, అశ్వికులూ పరస్పరం సహకరించుకుంటూ పూర్వ పద్ధతినే కొంచెం కట్టుదిట్టంగా అమలుచేస్తున్నారు."

"బాగు బాగు"

వీరసేనుడు వడగాడ్పు వంటి నిట్టూర్పు వదిలి అందుకున్నాడు.

మోపులవారిని తొలగించామని చెప్పగానే మేము ఊహించని ధర్మసూక్ష్మాన్ని అధ్యక్షులవారు లేవనెత్తేరు. పేదలు, ఇతర ఆధారం లేని మోపులవారిని తొలగించడం అధర్మమనీ, వారి భార్యాదుల ఉసురు ప్రభువులవారికీ తగులుతుందనీ, ఆ దుర్దశను తొలగించడానికి మోపులవారిని రాజోద్యానంలో నియమించడం న్యాయసమ్మతమనీ అధ్యక్షులవారు పట్టుపట్టేరు."

శౌనకుడు వీరసేనుడిభుజం మీంచి చూశాడు. దూరంగా ఒక మందార మొక్క చుట్టూ నలుగురు కూచుని కనిపించారు.

"వారే" అన్నాడు వీరసేనుడు సాభిప్రాయంగా.

"ఊ తరువాత?"

"ఆ మరునాడు సూర్యాస్తమయంలోగా రాజుగారి నుంచి నాకు వర్తమానం వచ్చింది. గ్రాసోద్యోగులు, అశ్వికులు సేనకి సంబంధించిన విషయాలు కావడం చేత, నేను గ్రాసోద్యోగుల విధి నిర్వహణకు అంతరాయం కలిగిస్తున్నానని తెలియడం చేత నన్ను ఆ బాధ్యతల నుండి విముక్తుణ్ని చేశారు."

"ఆ!"

'అవును మునీంద్రా. సేనకి సంబంధించిన విషయం కావడంవల్ల గ్రాసోద్యోగులందరూ సేనాపతి పర్యవేక్షణ కిందికి వచ్చేరు. సేనాని దీనికి ఒక ప్రత్యేక శాఖను ఏర్పరచి కొత్త ఉద్యోగులను మరికొంతమందిని నియమించాడు. సేనాని, గ్రాసాధ్యక్షుడూ సమస్య పరిష్కరించడానికి రాజుగారి అనుమతితో పశుగ్రాస క్షేత్రాలు వేయించారు."

"అనగా?"

"రాజధాని వెలుపల సేనాని గ్రామంలో గుర్రములకు శాశ్వతంగా ఆరోగ్యకరమైన గడ్డి ఏర్పరచడానికి ప్రత్యేకించి పశుగ్రాసం వెయ్యడానికి పొలాలు తీసుకున్నారు. గడ్డి నేరుగా అశ్వశాలలకు వెళ్లే యంత్రాంగం ఏర్పాటు చేయబడింది. మునీంద్రా కొంతమంది బళ్లవాళ్లనీ, బళ్లవారినీ పర్యవేక్షించడానికి కొంతమంది వృషభాధ్యక్షులనూ, గడ్డి పెంచడానికి, కొయ్యడానికి అనేకమందిని పనివారినీ నియమించడం జరిగింది."

"మంచిది"

"వీరందరి వేతనములు ఇతర అవసరములు చూడ్డానికి ప్రతేకంగా కొంతమంది గణకులు, ఉపగణకులు వారి మీద ఒక అధికారి కూడా నియమించబడ్డారు. రాజధాని వెలుపల గ్రామం కావడం చేత కొంతమంది గ్రాసోద్యోగులకు అక్కడే కుటీరములు నిర్మించి ఇవ్వడం కూడాజరిగింది."

"ఉద్యోగులకు న్యాయము జరిగినది."

"నిక్కము మునీంద్రా. అనుకున్న విధంగా పొలాలలో పశుగ్రాసం వెయ్యబడింది. గడ్డి పచ్చగా ఏపుగా పెరిగింది. బళ్లు పశుగ్రాసాన్ని తీసుకువెడుతున్నాయి. ఒకనాడు కుతూహలం కలిగి నేను అశ్వశాలకు వెళ్లాను. నాకు కూడా మీకు వలెనే శునకాశ్వములే కనిపించాయి."

"ఆశ్చర్యం"

"పశుగ్రాసం కొంత, కూరగాయలు కొంత, వరి కొంత, గ్రాసాధ్యక్షుడి పర్యవేక్షణలో వెయ్యబడింది. కూరగాయలనూ, పంటనూ విక్రయించడానికి గ్రామంలో వెలుపల ఒక పటిష్టమైన యంత్రాంగాన్ని ఏర్పాటు చేశారు. దీనికోసం కొంతమంది వ్యాపారులతో ఒప్పందములు కుదుర్చుకున్నారు. ఉద్యోగులందరికీ కూరగాయలూ, వరిధాన్యం, పాలూ ఉచితంగా లభిస్తుండటమే కాక గడ్డితో సహా అవన్నీ అమ్మడం వల్ల వచ్చిన ధనం కూడా మిగుల్తోంది. గ్రాసాధ్యక్షుడు, సేనాని, ఉపాధ్యక్షుడు, గ్రాసోద్యోగులు, గణకులు, వృషభాధ్యక్షుడు, అశ్వికులు ఇతరులు ఐకమత్యంగా పాలూ తేనె వలె కలిసి ఈ

యంత్రాంగాన్ని సమర్ధవంతంగా నిర్వహిస్తున్నారు. వీరందరినీ మించి సంవత్సరకాలం పూర్తికావడం వల్ల అందరికీ వేతనములు పెరిగినవి."

"అటులనా?"

"అవును మునీంద్రా. గ్రామోద్యోగులు అందరూ ఎంతో ఆనందముగా, ఆరోగ్యముగా నున్నారు. గుర్రములు తప్ప."

❖ ❖ ❖